

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษากับการตอบคำถามการวิจัย

การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) เพื่อค้นหาจิตสำนึก เจตนารมณ์ แบบแผนการให้ความหมายต่อ CBR และคนพิการ ของผู้ปฏิบัติงานในโครงการ CBR ในชุมชนอำเภอพุทธมณฑล จำนวน 11 คน โดยใช้การเก็บรวบรวมข้อมูล 6 วิธี/แหล่ง ต่อไปนี้ 1) ข้อมูลที่ได้จากงานวิจัยที่มีอยู่เดิมก่อนการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ (ทวิเชื้อสุวรรณทวี และคณะ, 2549) ที่ดำเนินการระหว่าง มิถุนายน 2547- กันยายน 2548 (Secondary Data) และยังมีได้รับการวิเคราะห์และตีความ ได้แก่ เทปบันทึกของ การประชุม การลงพื้นที่เยี่ยมคนพิการและครอบครัว การประชุมพบปะผู้นำชุมชน และการจัดทำประชาพิจารณ์ร่วมกับคนพิการ ครอบครัวคนพิการ ผู้นำชุมชน ของผู้ปฏิบัติงานในโครงการ CBR รวมจำนวน 22 ครั้ง 2) ข้อมูลที่เก็บรวบรวมใหม่/เพิ่มเติมขณะการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ (ตุลาคม 2548- พฤษภาคม 2549) ได้แก่ 2.1) เทปบันทึกการประชุม การลงพื้นที่เยี่ยมคนพิการและครอบครัว จำนวน 6 ครั้ง 2.2) การสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล เช่น เกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคล ทิศนะต่อโลกและชีวิต แรงจูงใจการเข้าร่วมโครงการ เป็นต้น ของผู้ปฏิบัติงานในโครงการ CBR จำนวน 10 คน (ไม่นับผู้วิจัย 1 คน) 2.3) การสัมภาษณ์ เรื่องเล่าอดีตชีวิตประวัติ ของผู้ปฏิบัติงานในโครงการ CBR จำนวน 11 คน (รวมผู้วิจัยที่เขียนเล่าประวัติของตัวเองด้วย) 2.4) การสังเกต และจดบันทึกแบบมีส่วนร่วม การทบทวน ความรู้สึก นึกคิดของ ผู้วิจัยและข้อมูลที่ได้ โดยสมุดโน้ตส่วนตัว อันเกี่ยวข้อง เชื่อมโยงกับการวิจัยครั้งนี้ 2.5) การศึกษาจากข้อมูลทุติยภูมิ และ ร่องรอยข้อมูล หลักฐาน เอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น รายงานประจำปีการดำเนินงานของ อปท. และโรงพยาบาลพุทธมณฑล และงานวิจัย/โครงการบริการวิชาการของผู้วิจัยเอง เป็นต้น หลังจากที่ได้ข้อมูลผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์แบบการจำแนกแยกแยะ (Typology Analysis) หรือ Thematic Analysis และถอดรหัส ตีความหาความเชื่อมโยงและความหมาย ข้อค้นพบจากการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย มีดังต่อไปนี้

1. สำรวจหรือชำแหละ (Exploration) ค้นหา และทำความเข้าใจ จิตสำนึก เจตนารมณ์ แบบแผนการให้ความหมายต่องาน CBR และคนพิการ ของผู้ปฏิบัติงานใน "โครงการ CBR" ในชุมชนอำเภอพุทธมณฑล รวมทั้งปัจจัยเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเกิดขึ้น ดำรงอยู่ของจิตสำนึกเหล่านั้น

จากการวิจัย พบว่า จิตสำนึก เจตนารมณ์ รวมทั้งปัจจัยเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเกิดขึ้น ดำรงอยู่ของจิตสำนึก เพื่อค้ำยัน หนุนเสริม CBR หรืออาจเรียกว่า "ปัจจัยด้านสว่าง" มีดังต่อไปนี้

1.1 จิตสำนึก เจตนารมณ์ แบบแผนการให้ความหมาย

จิตสำนึก เจตนารมณ์ แบบแผนการให้ความหมาย ที่ค้ำยัน หนุนเสริมต่องาน CBR และคนพิการ ของผู้ปฏิบัติงานใน "โครงการ CBR" ในชุมชนอำเภอพุทธมณฑล แบ่งเป็น 2 ระดับ (Level of Consciousness) และ 11 ประเภท/ชุด (Types of Consciousness) กล่าวคือ

1) จิตสำนึก ความหมาย เพื่อผู้อื่น สังคม ความเป็นเอกภาพ (Others or Unity) หรือ อาจเรียกว่า "จิตสำนึกระดับสูง" ประกอบด้วย 5 ชุดใหญ่ ๆ ได้แก่

1.1) การมีหัวใจที่เปิดกว้าง ประกอบด้วยจิตสำนึกย่อยอีก 3 ชุด ได้แก่

- ลดความเป็นอัตตา
- อดทนและ ปลูกปลอบตัวเองและทีมงาน
- การเป็นกัลยาณมิตรกับทุกภาคส่วน

1.2) การยินยอมของคนในต่อคนนอกให้เข้าดำเนินงาน CBR ประกอบด้วยจิตสำนึกย่อยอีก 2 ชุด ได้แก่

- การตระหนักต่อข้อจำกัดของคนในชุมชน
- การมองเห็นศักยภาพของคนนอก

1.3) กลุ่มชนนิยม ประกอบด้วยจิตสำนึกย่อยอีก 4 ชุด ได้แก่

- การรับรู้ถึง "ความทุกข์" ของคนพิการและครอบครัว
- การวินิจฉัยและแสวงทางออกแก่คนพิการอย่างมีเหตุผลแห่ง

ปัญหา

- การตระหนักถึงยุติธรรมทางสังคมและการพัฒนาแนวโน้ต
- การให้คุณค่าของงานมากกว่าภาระหน้าที่แห่งองค์กร

ได้แก่

1.4) การเสริมพลังอำนาจคนพิการ ประกอบด้วยจิตสำนึกย่อยอีก 6 ชุด

- การมองเห็นศักยภาพ และการให้โอกาสคนพิการอย่างเท่าเทียม
- การมองเห็นมิติการช่วยเหลือ การบริการคนพิการที่หลากหลาย
- การตระหนักจุดอ่อน แสงสว่างจุดแข็ง คุณค่ามีอยู่
- การขยาย คุณค่าและทักษะแห่งการเสริมพลังอำนาจ
- การขยายพื้นที่และตัวตนของคนพิการ
- การเสริมพลังอำนาจจาก "พวกเดียวกัน"

ได้แก่

1.5) ความมีสัจจะและรับผิดชอบ ประกอบด้วยจิตสำนึกย่อยอีก 3 ชุด

- ความรับผิดชอบต่อยาวนาน
- ความซื่อสัตย์ มีสัจจะ คำพูดเป็นนาย
- การทำงานที่ไม่มีขอบเขตแห่งเวลา
- ความพอดี พอเพียงและเหลือให้ผู้อื่น

2) จิตสำนึก ความหมายเพื่อเรียนรู้ เปลี่ยนผ่านภายในตนเอง (Self or Ego)

หรือ "จิตสำนึกระดับล่าง" "กระแสของความคิด" ประกอบด้วย 6 ชุด

- 2.1) การขยาย ถ่ายทอดการเรียนรู้และจิตสำนึกของตนสู่ชุมชน
- 2.2) การมองเห็นคุณค่าของงานเพื่อฟื้นคืนการล่มสลายของทุนชุมชน
- 2.3) การมองเห็นความเป็นสหวิชาการและการหนุนเสริมของทุกภาคส่วน
- 2.4) CBR มิใช่เพียงงานที่ต้องทำตามหน้าที่แห่งองค์กร
- 2.5) การตระหนักว่าการวิจัย คือ สิ่งใกล้ตัวและวิถีชาวบ้าน
- 2.6) การเรียนรู้การช่วยเหลือและบริการคนพิการ

1.2 ปัจจัยเงื่อนไขการเกิดขึ้น ดำรงอยู่ของจิตสำนึก

ปัจจัยเงื่อนไข ที่เกี่ยวกับการเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของจิตสำนึกทั้ง 2 ระดับ 11 ประเภท/ชุด คือ ประสบการณ์ชีวิตในอดีตของผู้ปฏิบัติงาน CBR นั่นเอง ที่หล่อหลอม และเป็นฐานรากของจิตสำนึก ซึ่งปัจจัย เงื่อนไขเหล่านั้น ได้แก่

- 1) วิถีชีวิต ในฐานะรากแห่งจิตสำนึกแห่งการเสริมพลังอำนาจแห่งตน
- 2) ประสบการณ์แห่งชีวิตคือบ้านหลอมและฐานรากแห่งจิตสำนึกกลุ่มชนนิยม

3) คติธรรม “ทำดีได้ดี” และ “ความกตัญญู” ต่อการหล่อหลอมจิตสำนึกกลุ่ม
 ชนนิคม4) กลุ่มชนนิยมบนความผูกโยงของระบบความสัมพันธ์และสายใยที่มีอยู่เดิม

1.3 ข้อค้นพบอื่นๆ

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบว่า การเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของจิตสำนึกทั้ง 11 ชุด
 ดังกล่าว มิได้เป็นไปอย่างราบเรียบ หากแต่มีการต่อสู้ ขัดแย้งกับชุดความรู้ ความจริงบางประการ
 และเป็นไปอย่างพลวัต สิ่งที่ต้องตระหนักอีก 2 ประการใหญ่ๆ คือ

1) กระบวนการสร้างจิตสำนึก (Formation of Consciousness) ซึ่ง
 ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ

- 1.1) การหนุนเสริม แบ่งปันอย่างวิพากษ์ (Critical Sharing)
- 1.2) การแลกเปลี่ยนอย่างเท่าเทียม (Equality)
- 1.3) การเชื่อมโยงประสบการณ์และการปฏิบัติ (Connection and Action)

2) ปัญหา อุปสรรคของการดำเนินงาน CBR หรือขัดขวางข้ามกับ จิตสำนึกแห่ง
 การค้าขาย CBR หรือ อาจเรียกว่า “ปัจจัยด้านมืด” ได้แก่

- 2.1) การตราบาป (Stigma) ต่อคนพิการ ของชุมชน และสังคมส่วนใหญ่
- 2.2) ความเป็นปัจเจกชนนิยม ของผู้คนส่วนใหญ่ในชุมชน และสังคมวงกว้าง
- 2.3) ความซับซ้อนและการทับซ้อนของปัญหาของคนพิการ ได้แก่ ความ
 ยากจน ความไม่รู้ และไม่มีโอกาสเรียนรู้ การไร้อำนาจและสิทธิในฐานะพลเมือง
- 2.4) ความไม่เอาใจใส่ และขาดความรู้ ความเข้าใจ ในงานบริการ
 ช่วยเหลือคนพิการ ของผู้นำชุมชน
- 2.5) การไร้อำนาจของชาวบ้าน ท่ามกลางความเข้มแข็งโครงสร้าง
 อำนาจอื่น

2. เสนอแบบแผน(Model) และองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับจิตสำนึก เจตนารมณ์ แบบแผนการให้ความหมายต่องาน CBR และคนพิการ ของผู้ปฏิบัติงานใน “โครงการ CBR” ในชุมชนอำเภอพุทธมณฑล รวมทั้งปัจจัยเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเกิดขึ้น ดำรงอยู่ของจิตสำนึกเหล่านั้น ตลอดจน ปัญหา อุปสรรค ข้อท้าทายต่อจิตสำนึกและการดำรงอยู่ของ CBR ในฐานะ “ปรากฏการณ์” หรือ การประกอบสร้างทางสังคม (Social construct) ที่ได้จากการถอดบทเรียน กรณีศึกษาของ “ปรากฏการณ์ CBR” ของอำเภอพุทธมณฑล

จากข้อค้นพบใน วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สามารถนำมาเขียนเป็นแบบแผน (Model) เพื่อให้เห็นถึง ความโยงใยเกี่ยวของ สมพันธ์ กันระหว่าง ปัจจัย เงื่อนไขต่าง ๆ ภายใต้ “ปรากฏการณ์ CBR” ดังภาพที่ 13 ในบทที่ 6 หน้า 282

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

ในเบื้องต้นนั้น ผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นข้อสงสัย ซึ่งเสมือนสมมุติฐานเบื้องต้น ที่เกิดจากความไม่ลงรอยระหว่างจิตสำนึก /ความรู้ /ความจริง 2 ชุด ได้แก่

ประการแรก CBR เน้นการเสริมพลังแก่คนพิการ (Empowerment) และ สิทธิมนุษยชน ความเท่าเทียมของมนุษย์ แต่ การให้ความหมายของความพิการและคนพิการของชนเผ่า ชุมชน สังคมส่วนใหญ่มีทิศทางลบ คนพิการมิใช่มนุษย์ เป็นตราบาป เป็นคนไร้ตำแหน่งแห่งที่

ประการที่สอง CBR มีลักษณะเป็น “กลุ่มชนนิยม” หรือ “สิ่งที่ต้องร่วมกัน” (Collectivism or Inclusion) ที่เน้นการมองปัญหา ตระหนักถึงปัญหาของคนพิการ รับผิดชอบร่วมกันและมีความเป็นเนื้อเดียวกันของคนในชุมชน และนำไปสู่การดำเนินการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน แต่วิถีของคนพิการ และสังคม ชุมชนแวดล้อมมีแนวโน้มและส่วนใหญ่ มีความเป็น “ปัจเจกชนนิยม” หรือ “ต่างคนต่างอยู่” (Individualism/ Exclusion)

ประการที่สาม CBR เน้นการพัฒนาความรู้ ใช้ความรู้ ความสามารถ การทำงานร่วมกันของคนในชุมชนหรือสังคมนั้น ๆ (Insiders) เพื่อบริการ ช่วยเหลือคนพิการในชุมชนของตน แต่ในความเป็นจริง CBR มีวิวัฒนาการมาจากฐานคิดและชุดความรู้โดยคนนอกชุมชน (Outsiders) ได้แก่ นักวิจัย นักพัฒนาองค์กรเอกชน และนักวิชาการตะวันตก องค์การอนามัยโลก หรือ องค์การสหประชาชาติและองค์กรระหว่างประเทศอื่น ๆ

จากข้อค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้ ยังให้การสนับสนุน สอดคล้องกับสมมุติฐานทั้งสาม ประการข้างต้น แต่ยังคงมีข้อค้นพบอื่น ๆ ที่อาจถือได้ว่า “เป็นองค์ความรู้ใหม่” ดังนี้

1. การมองเห็นจิตสำนึก ที่ซ่อนอยู่ “ใต้” CBR ด้วยวิธีมองใหม่ที่ “เหนือ” การมองแบบเดิม ๆ

เมืองไทยในอดีตกว่าสิบปีที่ผ่านมา มักมีงานวิจัยที่อธิบายถึง “ปรากฏการณ์ข้อดีและความล้มเหลวของงาน CBR” โดยเฉพาะปรากฏการณ์ความล้มเหลว ปัญหาอุปสรรคนั้นถูกตอกย้ำอย่างซ้ำ ๆ (กรณีการ สรรวยสุวรรณ, 2543; ทวี เชื้อสุวรรณทวี, 2543; สมัญญา ไสภาพล, 2543; อังคณา สาสาด, 2541; บุญสม นาวานุเคราะห์, 2542; กนิษฐา ถาวรกิจ 2538; รัชติกร แสงศร 2531; สำนักส่งเสริมและพิทักษ์คนพิการ, 2548; Pim Kuipers et al, 2003; Cheausuwantavee, 2005) ปรากฏการณ์เหล่านั้นได้แก่ 1) การขาดงบประมาณในการดำเนินการที่ต่อเนื่อง เนื่องจากส่วนใหญ่มาจากนอกชุมชน และแหล่งทุนของต่างประเทศ เมื่อมีการถอนการให้ทุนจากแหล่งทุนดังกล่าว โครงการก็ล้มเลิกไปด้วย 2) สมาชิกชุมชนมีฐานะยากจน และต้องทำมาหาเลี้ยงชีพ ไม่สามารถทำงานแบบอาสาสมัคร และปราศจากค่าตอบแทนได้ 3) เจตคติ ความเชื่อในศักยภาพคนพิการยังมีทิศทางลบ และคนพิการเองก็รู้ตัวเองไร้ค่า ท้อแท้ 4) ชุมชนคิดว่าการช่วยเหลือคนพิการเป็นเรื่องของแพทย์หรือนักวิชาชีพ ขาดความรู้และทักษะในการช่วยเหลือคนพิการ โดยเฉพาะคนพิการที่รุนแรง และซ้ำซ้อน ตลอดจนความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการโครงการ ดังนั้น CBR มักจะดำเนินการโดย นักวิชาชีพ นักวิชาการโดยลำพัง 5) ชุมชนยังคุ้นเคยกับการได้รับการช่วยเหลือ และการจัดการจากภาครัฐ (Top Down) มากกว่าการจัดการ และตัดสินใจด้วยตนเองจากชุมชน (Bottom Up) ซึ่งวิธีการจัดการปัญหาที่ผ่านมา ก็เป็นการจัดการเชิงเดียวตามปัญหาที่เกิดขึ้น คือ 1) หางบประมาณ 2) ให้ค่าตอบแทนชาวบ้านหรือผู้ที่ทำงาน CBR 3) ให้ความรู้และแรงจูงใจเพื่อเปลี่ยนเจตคติของสังคมต่อคนพิการ 4) ให้ความรู้ อบรมในเรื่องการดูแล ช่วยเหลือคนพิการแก่คนในชุมชน 5) การให้ความรู้เรื่องสิทธิทางการเมืองและจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชน ตามลำดับ แต่ในที่สุดการแก้ปัญหาเหล่านั้นหาได้ยุติไม่ และยังคงมีอยู่ เหมือน “บ่อที่ถมไม่เต็ม”

แต่จากงานวิจัยฉบับนี้ ช่วยให้เราได้เข้าใจมากขึ้นว่าความสำเร็จของงาน CBR แท้ที่จริงแล้วสิ่งที่สำคัญกว่า ยิ่งใหญ่กว่า คือ “จิตสำนึก” ที่อยู่ภายในตัวตนของ “ผู้ที่ปฏิบัติงาน” CBR มากกว่า เพราะเราจะเห็นว่า CBR ณ พุทธมณฑล ก็มีปัญหา อุปสรรค ข้อท้าทายทั้ง 5 ประการหลัก ๆ นั้น มิได้แตกต่างจากปัญหา CBR ที่มีอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วไปมากนัก แต่มิได้จัดกิจกรรม

หรือ ใช้การจัดการปัญหาเชิงเดี่ยวดังที่กล่าวมาข้างต้นเลย แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าโครงการ CBR ณ ที่แห่งนี้ ก็ยังสามารถดำรงอยู่ได้ อย่างน้อย 2 ปีที่ผ่านมา และยังคงมีอยู่ในขณะนี้ “พวกเรา” “ทีมงาน” มิได้ปฏิเสธปัญหาเหล่านั้นว่ามีอยู่จริง เพียงแต่พวกเรามีได้มุ่งจะเข้าไปจัดการกับมัน แต่พวกเรา “จัดการกับตัวเอง” ทำความเข้าใจกับชีวิตในอดีต ปัจจุบัน อนาคตของตัวเองและผู้อื่น การสร้างบรรยากาศและเงื่อนไข เพื่อทบทวนความรู้สึกนึกคิดของตน เรียนรู้กับชีวิตและสร้าง “ความหมาย” จนปรากฏเป็น “จิตสำนึก” อย่างน้อย 11 ประเภท/ชุด/มิติ ที่อยู่ภายใต้งาน CBR ดังนั้นหากมีจิตสำนึกที่แข็งแรง ก็จะทำให้ต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ได้ และ CBR ก็ดำรงอยู่ แต่หากจิตสำนึกอ่อนแอ ก็ไม่สามารถปะทะ ด้านทานกับปัญหาที่รุนแรงได้ และ CBR ก็ล้มสลาย

เมื่อเห็นโครงสร้างของความหมายหรือจิตสำนึกเหล่านี้ ก็จะเกิดการสั่นคลอนชุดความรู้ ที่มีอยู่ เกิดความเข้าใจมันทั้งหมดแบบองค์รวม บูรณาการ เห็นจุดเด่น จุดด้อย ไปพร้อมกันๆ เราก็ จะอยู่กับมัน จัดการกับมันอย่างที่มีมันเป็นอย่างสอดคล้องลงตัว และพร้อมที่จะปรับเปลี่ยน ตลอดเวลา และใช้ CBR เป็นเครื่องมือในการช่วยเหลือคนพิการอย่าง “รู้เท่าทัน” และนำไปสู่การพัฒนา งาน CBR อันเป็นงานสวัสดิการสังคมหนึ่งที่นักบริหารสังคม นักสังคมสงเคราะห์ ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการ และเสนอองค์ความรู้ใหม่ ๆ เกี่ยวกับ CBR ต่อไป

การมองเห็น “จิตสำนึก” ที่ซ่อนอยู่ “ใต้” CBR ก็เพราะงานวิจัยนี้ใช้วิธีวิทยา การ แสวงหาความรู้ความจริงที่แตกต่างและนอก “เหนือ” จากวิธีวิทยาแบบปฏิฐานนิยมต่อการมอง CBR เช่นที่เคยมีอยู่เดิมนั่นเอง

2. จิตสำนึกแห่ง “จิตสงสาร” “ความสงสาร” มิใช่จิตสำนึกแห่งการ กดขี่ ครอบงำคนพิการ และ ทำให้คนพิการอยู่ในภาวะพึ่งพิง

สิ่งที่เราคุ่นชินกับคำว่า “ความสงสาร” ในหมู่นักวิชาการ หรือคนพิการชั้นสูง ก็มักจะ บอกว่า “ไม่ควรจะมีในมิติการช่วยเหลือคนพิการเพราะความสงสารมักนำไปสู่การช่วยเหลือแบบ สงเคราะห์และทำให้คนพิการอยู่ในภาวะของการพึ่งพิงมากขึ้น” แต่จากในกรณีของฟ็อนันต์ กับ ทำที่กับคนพิการ (ลุงสงบ) ก็จะเห็นว่าฟ็อนันต์รับรู้ถึงความทุกข์ยาก และการขาด “โอกาส” ของลุง สงบในการฟื้นฟู เดิมเต็มชีวิตของตนให้ดีขึ้น ทั้งที่เขามีความปรารถนาต้องการจะสู้ และผลักดันให้ ตนเองเดินไปข้างหน้าอย่างเต็มหัวใจ ลุงสงบจึงอยู่อย่าง “หมดหนทางสู้” และถูกแปลกแยก ละทิ้งจากชุมชน เพียงเพราะ “ความพิการและความจน” ในขณะที่ฟ็อนันต์ คือ “เสียนันต์” ผู้มีฐานะ เศรษฐีในอำเภอ มีจิตสาธารณะ จึงไม่อาจจะนิ่งดูตายได้ จึงเป็น “โอกาส” ของฟ็อนันต์ที่จะ

แบ่งปันทรัพยากรที่มีอยู่ การมีส่วนร่วมแบ่งเบาภาระ ความทุกข์ของลุ่มสงบ พี่น้องจึงไม่ “รื้อร” ปล่อยให้ “โอกาส” ของพี่น้องและลุ่มสงบหลุดลอยไป

“จิตสงสาร” จึงมิได้หมายถึง การกดทับ กดขี่ ครอบงำ คุกคามความเป็นอิสระและตัวตนของคนพิการ หรือเป็นการ “ทำบุญ” หวังผลในภายภาคหน้า อันเป็นความหมายที่ตื้นเขินอย่างที่เราคุ้นชินอีกต่อไป แต่เป็น “ให้” “แบ่งปัน” ที่เห็นผลทันทีทันใดเป็นรูปธรรม เป็นการให้ “โอกาส” “การจัดสรรทรัพยากร” (Resource Distribution) “ยุติธรรมสังคม” (Social Justice/ Distributive Justice) แบบ Fairness Model ของ John Rawls (1971, quoted in Iatridis, 1994, p. 68) ที่เน้นทั้งหลักของความเหมือน (Similarity Principle) คือ การมีสิทธิในการได้รับความจำเป็นพื้นฐานที่เท่าเทียมกัน ในขณะที่เดียวกันก็ให้หลักของความต่าง (Difference Principle) กล่าวคือ หากบุคคลอยู่ในสภาพที่ไม่เท่าเทียม บุคคลควรได้รับการช่วยเหลือ การจัดสรรทรัพยากรที่แตกต่างจากคนทั่วไป เพื่อให้พ้นภาวะความเสียเปรียบและไร้อำนาจนั้น. โดยสรุปก็คือ เป็น “การสร้างโอกาสให้มีความเท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากร”

3. “เบี้ยยังชีพคนพิการ” ในฐานะสัญลักษณ์ “รัฐสวัสดิการ” และ “การไม่ถูกโดดเดี่ยว”

ในกรณีของ “ลุงสี” บุซึ่งดูแลหลานสาวอายุ 20 ปี ที่เป็นคนพิการสมองบกพร่อง (Cerebral Palsy) และพิการซ้ำซ้อนมาตั้งแต่กำเนิด ที่จะทวงถามหาเบี้ยยังชีพ และมักเปรียบเทียบเปรียบเปรยอย่างน้อยออกน้อยใจกับคนพิการข้างบ้านที่ได้เบี้ยยังชีพคนพิการ ทั้งที่มีรายได้เพียงพอในการดูแลหลานอย่างสบาย กว่า 20 ปี รวมทั้งการปฏิเสธการช่วยเหลือจากทีมงานแท้ที่จริง ลุงสีมิได้ต้องการ “เบี้ยยังชีพ” ในความหมายที่เป็น “ตัวเงิน” แต่ลุงสีต้องการความหมายที่ซ่อนอยู่ในเบี้ยยังชีพนั่น ก็คือ “ความเอาใจใส่ดูแล” จาก “ภาครัฐ” ที่ลุงสีไม่เคยได้สัมผัส ได้รับเลยแม้แต่น้อยกว่า 20 ปีที่ลุงสีเลี้ยงหลานพิการโดยลำพัง ปราศจากการเฉลี่ย แบ่งเบาความทุกข์จากภาครัฐและความเอาใจใส่จากเพื่อนบ้านและชุมชน ดังนั้นเบี้ยยังชีพสำหรับลุงสีมิได้มีความหมายว่า ได้เงินเดือนละ 500 บาท แต่เป็นสัญลักษณ์ของ “รัฐสวัสดิการ” “การไม่ถูกทอดทิ้ง” “การไม่ถูกโดดเดี่ยว”

4. การเสริมพลังอำนาจ “มิได้สิ้นสุด” ที่การปลดพ้นจากการครอบงำ กตจี

เป็นที่น่าสังเกตว่า ทฤษฎี หรือกรอบแนวคิด การเสริมพลังอำนาจ (Empowerment) ส่วนใหญ่ เน้นให้ผู้ถูกกดขี่ ผู้ไร้อำนาจ คนถูกตราบาป คนพิการ ปลดพ้นจากการถูกกดขี่ เป็นอิสระ รู้สึกมีคุณค่าในตนเอง อยู่ร่วมในสังคม และเข้าถึงทรัพยากรอย่างเท่าเทียม และมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ (Gennep, 1960; Goffman, 1963; Mezirow, 1990; Gutierrez, Parson and Cox, 1998; Freire, 1970) แม้ Freire จะระบุว่า เป้าหมายการเสริมพลังอำนาจมิได้เป็นการเสริมพลังอำนาจปัจเจก แต่เป็นการเสริมพลังอำนาจสังคม (Social Empowerment) ก็ตาม แต่ก็เป็นการเผชิญหน้าระหว่างสังคมกลุ่มหนึ่ง(กลุ่มผู้ถูกกดขี่/ผู้ไร้อำนาจ/สังคมกลุ่มเล็ก) กับ สังคมอีกกลุ่มหนึ่ง (ผู้กดขี่/ผู้มีอำนาจ/สังคมกลุ่มใหญ่) ผลก็คือ มักพบว่าสุดท้าย ผู้ไร้อำนาจเหล่านั้น มักมีท่าทีไม่เป็นมิตรกับสังคม โทษสังคม เสมือนหนีจากความแปลกแยกอย่างหนึ่ง ไปอยู่ในพื้นที่ที่มีความแปลกแยกอีกแบบหนึ่ง เกิดการเผชิญหน้าระหว่างสังคมกลุ่มใหญ่ กับผู้ได้รับการเสริมอำนาจ แพทย์กับคนไข้ นักสังคมสงเคราะห์กับคนพิการ รัฐกับประชาชน คนรวยกับคนจน เป็นต้น ทำให้ส่งเสริมความเป็นปัจเจก และความมี “ตัวตน” “อัตตา” มากขึ้น และปัจจุบันมีกลุ่มคนพิการแนวหน้าของไทยบางท่าน ไม่เห็นดีเห็นงามกับการให้คนพิการเข้าร่วมโครงการ CBR โดยเชื่อว่า CBR มีโทษที่ทางของคนพิการหัวก้าวหน้า เพราะขาดอิสระในการทำงาน การแสดงความคิด และการเคลื่อนไหวของคนพิการ ดังเช่น เสกสรรค์ที่ได้รับการเลี้ยงดูลง และดูเหมือนจะเอาใจออกห่างจากงาน CBR ณ พุทธมณฑล แล้วหันไปให้ความสนใจและเวลากับกิจกรรมของชมรมสมาคมคนพิการต่าง ๆ มากขึ้น สะท้อนให้เห็นว่าการเสริมพลังอำนาจดังกล่าวสิ้นสุดอยู่เพียงจิตสำนึกระดับ Ego Level ตามกรอบแนวคิดของ Wilber เท่านั้น จึงทำให้เกิดคำถามว่า ชุดความรู้แห่งการเสริมพลังอำนาจดังกล่าว นำไปสู่การปลดปล่อยที่แท้จริงหรือไม่?

จากงานวิจัยนี้ พบว่าจิตสำนึกแห่ง “การมีหัวใจที่เปิดกว้าง” “ลดตัวตน” การเปิดใจกว้างเป็นแม่น้ำ ยอมรับความแตกต่างหลากหลาย ถือได้ว่าเป็นจิตสำนึกขั้นสูง ตามแนวคิดของ Wilber (1997) ที่อาจอยู่ระหว่าง Centauric และ Unity Consciousness และมีคุณูปการต่องาน CBR อย่างมาก เพราะงาน CBR ต้องอาศัยการประสานงานจากหลายฝ่าย และความ เป็นสหวิทยาการอย่างมาก แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ประเด็นการ “ลดตัวตน” ของผู้ทำงานและผู้เกี่ยวข้องกับงาน CBR การ “ลดตัวตน” ที่มีใช่ “การเกาะแขนผู้อื่นหรือการยื่นแขนให้คนอื่นจูง” แต่เสมือนการ “เปิดอ้าแขน” รับความแตกต่างและความเป็นตัวตนของผู้อื่น มิได้รับการกล่าวถึงหรือเน้นย้ำมากนักในแนวคิด ปรัชญาของงาน CBR ซึ่งต่างจาก “การเสริมพลังอำนาจ” ทั้งของ

คนพิการ ชาวบ้านและชุมชน ที่เสมือนการ “ถอดแขนตัวเองและยืดออก” เพื่อยกระดับความมีตัวตนของบุคคลเหล่านั้นมากขึ้น ได้รับเน้นย้ำอยู่เสมอในงานเขียน งานวิจัยที่เราคุ้นเคย ปรากฏการณ์ตรงนี้ อาจสะท้อนให้เห็นว่า ชุดความรู้ ความจริง ที่เกี่ยวข้องกับ CBR ที่เราค้นขึ้นในปัจจุบัน เป็นชุดความรู้ที่ถูกสร้างขึ้น จากมิติ ตำแหน่งของการมอง (Horizon) ภายใต้จักรภาพแห่งความหมาย (Temporality) ที่คับแคบนั่นเอง นั้นแสดงให้เห็นว่า การเสริมพลังอำนาจที่แท้จริงนั้น ต้องก้าวข้ามการถูกครอบงำด้วยชุดความรู้ความจริง อำนาจทั้งปวง ปลดปล่อยตัวเองจากการผูกยึด พันธนาการ ปราศจากการมีเรามีเราหรือความเป็น “เอกภาพ” (Unity) ในจิตวิญญาณ

5. นิยามใหม่ของ CBR

ILO, UNESCO, WHO (1994) ได้นิยามความหมายของ CBR ว่า หมายถึง “กลวิธีที่เกิดขึ้นภายในชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนในเรื่องเกี่ยวกับการฟื้นฟูสมรรถภาพ ความเท่าเทียมในโอกาสและการอยู่ร่วมกันในสังคม ของคนพิการทุกประเภท โดยดำเนินการผ่านการทำงานร่วมกันของ คนพิการ ครอบครัวคนพิการ และชุมชน เพื่อให้คนพิการเหล่านั้น มีสุขภาพที่ดี ได้รับการศึกษา การฝึกอาชีพ และบริการทางสังคมที่เหมาะสม” และสร้าง พัฒนารอบแนวคิด ทฤษฎี มาเป็นลำดับ (ILO, UNESCO, UNICEF & WHO, 2002; Thomas and Thomas, 2003) โดยมีแนวคิดที่สำคัญคือ 1) CBR เป็นแบบแผนเชิงสังคม (Social model) ที่เน้นการเสริมพลัง (Empowerment) แก่คนพิการ การอยู่ร่วมกันในสังคม การคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน และการสร้างชุมชนสมานฉันท์และรับผิดชอบต่อสมาชิกทุกคน ทุกกลุ่มในชุมชนของตน 2) เน้นการมีส่วนร่วมของคนพิการ ครอบครัวคนพิการ และสมาชิกในชุมชนในการกำหนดแผนและดำเนินการช่วยเหลือและพัฒนาคนพิการ 3) เน้นการทำงานแบบพหุภาคี และการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ที่เป็นสหวิทยาการ 4) เน้นความเป็นธรรม ทั้งถึง เท่าเทียม โดยมีกฎหมาย ระเบียบเป็นกลไกในการกำกับ ควบคุม 5) มีกลไกในการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ตั้งแต่ระดับชาติ ลงไปสู่ท้องถิ่น และ ชุมชน

ชุดความรู้ ความจริงเหล่านี้ ถูกขยาย ตีแผ่ไปทั่วโลก ได้รับความชอบธรรมว่าเป็นความรู้ ความจริงที่เป็น “สากล” มีหนึ่งเดียว ดังนั้นถนนทุกสายจึงมุ่งสู่กรอบแนวคิดนี้ทั้งสิ้น แต่ทว่า ตลอดกว่า 20 ปีที่ผ่านมาที่ CBR ได้รับการสถาปนามานั้น ยังไม่มีถนนสายใดไปถึงความจริงที่วางนี้ได้เลย ความจริงชุดนี้ดูเป็นความจริงสากลที่นิ่งสถิตอยู่ใน “โลกในอุดมคติ” หรือความฝันเท่านั้น

งานวิจัยชิ้นนี้ สะท้อนให้เห็นว่า "ปรากฏการณ์ CBR" เกิดขึ้นได้จากการผูกโยง ร้อยรัด ด้วยชุดของจิตสำนึกที่หลากหลาย ที่มีได้เป็นชุดความจริงที่สวຍหรือ สมบูรณ์ เป็นไปตามความจริง สากล มันต้องต่อสู้ ชัดขึ้นอย่างเป็นพลวัตกับความจริงบางอย่าง แต่มันก็ดำรงอยู่ของมันได้ ใน "โลกของความเป็นจริง" ดังนั้น CBR จึงจำเป็นที่จะต้องได้รับการนิยามใหม่ ว่า

CBR หมายถึง "ชุดของจิตสำนึก เจตนารมณ์ของผู้คนที่หลากหลายแต่มีความเป็น องค์กรรวม เพื่อเปลี่ยนแปลง เปลี่ยนผ่าน "โครงสร้างทางสังคม" "ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ" ให้ผู้ไร้ อำนาจกลายเป็นผู้มีอำนาจหรือเสริมพลังอำนาจ สามารถดำเนินชีวิตอย่างลงตัว เหมาะสม และมี คุณค่า บนโลกและสังคมที่ไม่เท่าเทียม และไม่จัดนับผู้ไร้อำนาจ"

6. "ทางเลือกและการขยาย" วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล บนปรากฏการณ์วิทยาและเรื่องเล่า

มีหลักฐานและงานเขียนหลายฉบับชี้ให้เห็นว่า การวิจัยเรื่องเล่าหรือวิธีวิทยาแบบเรื่อง เล่า (Narrative) มีฐานรากมาจาก ปรากฏการณ์วิทยา (Schutz and Luckman, 1974; Kohli, 1981; Polkinghorne, 1988) หรือ อีกนัยหนึ่ง ทั้งสองวิธีวิทยามี "สิ่งที่เหมือนกัน" คือ เป็น ทฤษฎีที่จะอธิบาย การกระทำ/ปฏิบัติการทางสังคม อุดลักษณะจิตสำนึก การสร้างความหมาย และจักรภาพแห่งความหมายของมนุษย์ ซึ่งวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่นิยมและเข้าถึง "ความรู้" "ความจริง" มากที่สุดคือ "การสัมภาษณ์" ทั้งบุคคล (In-depth Interview) และกลุ่ม (Focus Group)

แต่การวิจัยฉบับนี้ส่วนใหญ่ เป็นการเก็บข้อมูลจาก "เทพบันทึกลงเสียงการปฏิบัติงาน แบบมีส่วนร่วม" ของผู้ปฏิบัติงานหรือกลุ่มตัวอย่าง ภายใต้ "ปฏิบัติการทางสังคม" ที่ต้องการ ศึกษา ในที่นี้คือ "ปรากฏการณ์ CBR" ที่แสดงถึง ปฏิกริยา การแสดงออกอย่างเป็น "ธรรมชาติ" "ความจริงแท้" (Authenticity/Sincerity of Expression) ของผู้ปฏิบัติงานฯ อันเป็น "ปิดจุดอ่อน" ของวิธีการ "สัมภาษณ์" ในประเด็นเกี่ยวกับ "ความคาดหวังที่ควบคุมไม่ได้" (Uncontrollable Expectation) ของผู้ให้ข้อมูล ที่มักจะคิดว่าผู้สัมภาษณ์รู้บางอย่างแล้ว ดังนั้นผู้ให้ข้อมูลจึงเลือกที่ จะพูดหรือไม่พูดอะไรบางอย่าง การทำตัว "ไม่รู้" ไม่เข้าไปแทรกแซงในกระบวนการสัมภาษณ์จึง เป็นเพียงการ "กดทับไว้ชั่วคราว" เท่านั้น รวมทั้งประเด็นเกี่ยวกับ "กฎที่ไม่เป็นจริง" (Unrealistic Rule) ที่คาดหวังว่าผู้ให้ข้อมูลจะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี และผู้สัมภาษณ์มักจัดแบ่งขั้นตอน การสัมภาษณ์เป็นขั้น ๆ ซึ่งกฎเกณฑ์เหล่านี้อาจมิได้เป็นจริงในทางปฏิบัติ

ดังนั้น “การบันทึกเทปเสียง (เสียง-ภาพ)” ขณะที่กลุ่มตัวอย่าง “กำลังแสดง” พฤติกรรมอยู่ในสถานการณ์ ปฏิบัติการสังคมที่แท้จริงและมีความต่อเนื่องนั้น จะสามารถบันทึก รวบรวมแบบแผนพฤติกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มตัวอย่าง ได้อย่างเป็น “ธรรมชาติ” และแสดงความเป็น “ตัวตนจริงอย่างหมดจด” กว่า “การสัมภาษณ์” และอาจเป็นทางเลือกในการเก็บรวบรวมที่มีประสิทธิภาพกว่า หากสามารถอยู่ในวิสัยและกรอบจริยธรรมที่ทำได้

จากข้อค้นพบดังกล่าว ซึ่งถือเป็นองค์ความรู้ใหม่ สามารถเทียบเคียงเพื่อให้เห็นความแตกต่างในชุดความรู้ และนโยบาย แผนงาน ที่เกิดจากชุดความรู้ดังกล่าวดังตารางที่ 7.1

ตารางที่ 7.1

เปรียบเทียบความรู้ นโยบาย แผนงานชุดเก่า กับ ความรู้ นโยบาย
แผนงานชุดใหม่จากข้อค้นพบ

เก่า		ใหม่	
ชุดความรู้	นโยบาย/แผนงาน	ชุดความรู้	นโยบาย/แผนงาน
งาน CBR แม้จะมี ความล้มเหลว/ ปัญหา แต่ก็มีข้อดี และเป็นความรู้ที่ เป็น “สากล” มี ความเหมาะสมกับ การช่วยเหลือคน พิการที่เข้าไม่ถึง การบริการ	งาน CBR เป็นชุด ความรู้ “สำเร็จรูป” ถูก ผลักดันให้ดำเนินการ ในประเทศโลกที่สาม ต่อไป ปัญหาที่เกิดขึ้น เป็นเรื่องธรรมดา ที่ สามารถแก้ไขได้ด้วย การจัดการเชิงเดี่ยว	มองเห็นชุดของ “จิตสำนึก” ที่ค้ำยันงาน CBR ที่มีแบบแผน “ลักษณะเฉพาะตัว” ภายใต้การขัดแย้ง ต่อสู้กับ ชุดความจริงอีกชุดหนึ่ง อันเป็นฐานรากของ ปรากฏการณ์ของความ ล้มเหลวและข้อดีของงาน CBR	งาน CBR ถือเป็นชุด ความรู้ “ทางเลือก” เพื่อนำไปใช้ภายใต้ การพิจารณาของคน ในชุมชนเอง โดยการ เข้าใจ “จิตสำนึก” ของ ตัวเราเองและผู้อื่น ที่มาเกี่ยวข้องกับงาน CBR อย่างเท่าทัน ค่อยเป็นค่อยไป

ตารางที่ 7.1 (ต่อ)

เก่า		ใหม่	
ชุดความรู้	นโยบาย/แผนงาน	ชุดความรู้	นโยบาย/แผนงาน
"ความสงสาร" คือ ค่านิยมที่นำไปสู่ การช่วยเหลือแบบ "สงเคราะห์" แห่ง การกตัญญู ครอบงำ คนพิการ	"ปฏิเสธ ขจัด" ค่านิยม แห่งความสงสารมิให้ ปนเปื้อนใน กระบวนการบริการคน พิการ เน้นย้ำ แยกส่วน จากการเสริมพลัง อำนาจ	"ความสงสาร" เป็น "จิตสำนึก" มีต่อคนพิการ /ผู้ยากไร้ที่มีอยู่อย่างฝัง แน่นในสังคมและ วัฒนธรรมไทย บางมิติ เป็นจิตสำนึกของการ "ให้ โอกาส" "ยุติธรรมสังคม" "การจัดสรรทรัพยากร" และหนุนเสริมจิตสำนึก แห่งการเสริมพลังอำนาจ และการบริการเชิงพัฒนา ได้อย่างลงตัว	จิตสำนึกแห่งความ สงสาร สามารถ เป็น "จุดตั้งต้น" "สะพาน เชื่อมต่อ" ไปสู่การ เสริมพลังอำนาจและ การบริการเชิงพัฒนา ได้
เบี้ยยังชีพ เป็นสิ่ง ที่ช่วยการเพิ่ม อำนาจการบริโภค การเข้าถึง อรรถประโยชน์ ของ คนพิการ ในระบบ เศรษฐกิจแบบทุน นิยม	รัฐ ทั้งระดับชาติ ท้องถิ่น ชุมชนเน้น นโยบายการให้เบี้ยยัง ชีพคนพิการ ทำให้ ส่งเสริมนโยบาย ประชานิยมและ สงเคราะห์สวัสดิการ	เบี้ยยังชีพ เป็นสิ่งสร้าง ความอบอุ่นทางใจ สัญลักษณ์การไม่ถูกโดด เดี่ยวจากรัฐ สังคมและ ชุมชน หรือ "รัฐ สวัสดิการ" ภายใต้ความ เหลื่อมล้ำทางชนชั้นใน ระบบเศรษฐกิจแบบทุน นิยม	เพิ่มนโยบายเชิง "พัฒนา" "การมีส่วนร่วม" ความอิสระของ คนพิการและชุมชน อย่างสมานฉันท์ เพื่อให้ปลดพ้น พึ่งพิง ทั้งทางวัตถุ และจิตใจ ต่อรัฐ และเป็น "สังคมสวัสดิการ"

ตารางที่ 7.1 (ต่อ)

เก่า		ใหม่	
ชุดความรู้	นโยบาย/แผนงาน	ชุดความรู้	นโยบาย/แผนงาน
“การเสริมพลังอำนาจ” มุ่งคำนึงถึงให้คนพิการ พึ่ง พะยานขึ้นจากป้อม ตม การทับถมของการกดขี่ ให้ได้มาซึ่งอำนาจแห่งปัจเจกชน ขยายตัวตน โดยปราศจากการพิจารณาเงื่อนไขข้อจำกัดใด ๆ	การส่งเสริม ปลุกฝังให้คนพิการรวมกลุ่มเป็นชมรม สมาคม เพื่อปะทะ ต่อกู้กับ โครงสร้างต่าง ๆ อย่างสุดขีดเพื่อให้ได้มาอำนาจ “ปัจเจกชน” ทำให้ละเลยฉีกแยกทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ เกิดการแปลกแยกระหว่างกลุ่มคนพิการกันเอง คนทั่วไปและสังคมส่วนใหญ่	การเสริมพลังอำนาจที่แท้จริงมิได้สิ้นสุดที่ การเสริมพลังอำนาจแห่งปัจเจก แต่เป็น การเสริมพลังของ “สังคมโดยรวม” ความเป็นเอกภาพของสังคมลดตัวตน ไม่แยกเขาแยกเรา อยู่ร่วมกับผู้อื่นและสังคมอย่างกลมกลืน และมีคุณค่าและศักดิ์ศรีของตัวเอง	ส่งเสริมให้คนพิการที่ได้รับการเสริมพลังอำนาจระดับหนึ่งแล้ว ได้มีปฏิสัมพันธ์ กิจกรรม การทำงาน ร่วมกับสังคม ชุมชนส่วนใหญ่ เพื่อทั้งสองกลุ่มเกิดประสบการณ์เรียนรู้ และเป็นการเสริมพลังอำนาจกันและกันทั้งหมด มีความเป็นหุ้นส่วน และพหุภาคีและเป็นสังคมสมานฉันท์ที่แท้จริง

ตารางที่ 7.1 (ต่อ)

เก่า		ใหม่	
ชุดความรู้	นโยบาย/แผนงาน	ชุดความรู้	นโยบาย/แผนงาน
CBR หมายถึง "ยุทธวิธี" (Strategies) ในการช่วยเหลือ "คนพิการ" ด้วยวิธีอย่างเป็นกลไก (Mechanism)	การช่วยเหลือคนพิการ เน้นที่การเติมเต็มตัว "คนพิการ" ให้ทัดเทียมกับคนทั่วไป หรือส่วนใหญ่ ด้วยกลไกทางการแพทย์ การศึกษา อาชีพ สังคม จึงเป็นการแก้ปัญหาที่ "ปลายเหตุ" ของปัญหา	CBR หมายถึง "ทักษะ ค่านิยม จิตสำนึก" เพื่อช่วยเหลือ ผู้ไร้อำนาจ ให้เป็นผู้มีอำนาจที่เพียงพอ เหมาะสมต่อการดำรงชีวิต โดยการเปลี่ยนแปลง "โครงสร้างทางสังคม" และ "ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ"	การช่วยเหลือคนพิการ เน้น "การขับเคลื่อนทางสังคม" (Social Movement) เพื่อทำลาย สันคละน โครงสร้างทางสังคม และความสัมพันธ์เชิงอำนาจ อันเป็นการทำ ความเข้าใจ รับรู้ถึง "รากเหง้า" ของปัญหา อย่างเท่าทัน และจัดวาง "ตัวเอง" ต่องาน CBR อย่างเหมาะสม
การศึกษาจิตสำนึก เน้นการให้ความหมายของ ผู้คนต่อปรากฏการณ์ในอดีต	เน้นการสัมภาษณ์ เพื่อเป็นตัวกระตุ้นการรับรู้ ทำให้ง่ายต่อการเก็บข้อมูล และมีประเด็นปัญหาเชิงจริยธรรมน้อย แต่คุณค่าความจริงแท้ของข้อมูล (Authenticity) ลดลง	การศึกษาจิตสำนึกเน้น ให้ความหมายของ ผู้คนต่อปรากฏการณ์ในอดีต	เน้นการบันทึกแบบแผนพฤติกรรมของ ผู้คนแบบสด (ปัจจุบันขณะ) ทำให้คุณค่าความจริงแท้ของข้อมูล (Authenticity) มากขึ้น แต่มีข้อระมัดระวังเชิงจริยธรรมมากขึ้นด้วย

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะใน 3 ระดับใหญ่ ๆ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในเชิงการปฏิบัติงาน

การคัดกรอง ผู้ปฏิบัติงานในโครงการ CBR ที่มุ่งเน้นพิจารณาด้านวิทยุ ทัศนวิสัย ทางด้านการศึกษา และการใช้คำรวม ๆ ว่า “เจตคติที่เหมาะสมต่อคนพิการ” อาจไม่เพียงพออีกต่อไป แต่ต้องมีคุณลักษณะ ของการมีจิตสำนึกที่หนุนเสริม ค้ำยัน CBR อย่างน้อย 2-3 ชุดใน 11 ชุดอย่างชัดเจน

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย/การบริหาร

1) นโยบายด้านสวัสดิการสังคมของคนพิการ นอกจากจะเน้นย้ำมิติ “การเสริมพลังอำนาจคนพิการแล้ว (Empowerment) ควรให้ความสำคัญ ไม่ละเลยกับวัฒนธรรม ความเชื่อ ของ ผู้คนที่มียูอยู่เดิมในชุมชน และสังคมด้วย โดยเฉพาะมิติความ “เมตตา” “สงสาร” ที่อาจเป็น “พื้นฐาน” “บันไดก้าวแรก” ที่สำคัญ เป็นหนึ่งใน “จิตสำนึกแห่งกลุ่มชนนิยม” ที่จะทำให้ผู้คนใน ชุมชน สังคมมาร่วมทำงานบริการด้านคนพิการ และงาน CBR เพียงแต่ต้องทำความเข้าใจ วิพากษ์ ปรับเปลี่ยน (Shape) และเรียนรู้ร่วมกันของทุกฝ่ายทั้งคนพิการ คนในชุมชน ผู้กำหนด นโยบาย และนักวิชาการในมิติและทัศนคติดังกล่าวอย่างสมานฉันท์ ค่อยเป็นค่อยไป เพื่อเป็นการ หนุนเสริมคนพิการที่เหมาะสมอย่างแท้จริงต่อไป มิฉะนั้นจะเป็นการละทิ้ง ฉีกแยก และอยู่ในวง วงแห่งความแปลกแยกคนสังคมที่ซ้ำซาก

2) ควรสร้างความเข้าใจ ปลุกจิตสำนึกผู้นำชุมชน โดยเฉพาะองค์กรปกครองท้องถิ่น (อปท.) ให้เห็นความสำคัญงานบริการคนพิการ และ CBR ให้มากขึ้น ควบคู่ไปกับการมีกฎหมาย ระเบียบ การบริหารนโยบายสวัสดิการสังคมด้านคนพิการ ให้สะดวก รวดเร็วและเป็นทิศทาง เดียวกัน ทั้งนี้เพื่อจัดโครงสร้างอำนาจในชุมชนบางประการที่เป็นอุปสรรคต่องานคนพิการและ CBR

ข้อเสนอแนะในเชิงวิชาการและการวิจัย

1) ควรมีการศึกษา มิติประวัติศาสตร์ การหล่อหลอมทางด้านศาสนา ความเชื่อ วัฒนธรรม คติธรรมในการดำเนินชีวิต ต่อการให้ความหมายต่อสรรพสิ่ง และจิตสำนึกต่องาน CBR หรืองานบริการคนพิการให้ลึกซึ้งมากขึ้น โดยเฉพาะ “พุทธธรรมกับงาน CBR” “พุทธธรรมกับการงานพัฒนาคนพิการ”

มีข้อสังเกตประการหนึ่งในด้านจิตสำนึกที่ค้ำยันงาน CBR คือ “จิตสำนึกแห่งความมีหัวใจที่เปิดกว้าง” และมีข้อมูลบางประการในงานวิจัยฉบับนี้ ที่สนับสนุนว่าผู้ปฏิบัติงานโครงการ CBR ใน “บางคน บางมิติ” มีจิตสำนึกระดับนี้อยู่ และหากเทียบเคียงกับทฤษฎีของ Ken Wilber แล้ว อาจจัดอยู่ในหรือใกล้เคียงกับจิตสำนึกระดับ Unity ซึ่งหมายถึงการละวางจากความเป็นตัวตน มีความเป็นเอกภาพ ไม่แยกเขาแยกเรา ที่ไม่เพียงการปลดพ้นจากการกดขี่ โครงสร้างอำนาจทั้งระดับปัจเจกและสังคม ดังที่นักทฤษฎี นักคิดอื่น ๆ เน้นย้ำเท่านั้น (Freire, 1970; Mezirow et al, 1990; Gutierrez, Parsons and Cox, 1998) แต่นำไปสู่ “การปลดปล่อยอย่างสมบูรณ์” (Absolute Emancipatory- ผู้วิจัย) ซึ่งข้อสรุปเช่นนี้ มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะหลักธรรมเรื่อง “ไตรลักษณ์” ที่กล่าวถึง “อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา” กว่า 2,500 ปีมาแล้ว ดังนั้นศาสตร์แห่งธรรมหรือ พุทธธรรม จึงเป็นศาสตร์ที่น่าจะได้รับการศึกษา ทำความเข้าใจเชื่อมโยงกับการพัฒนางานบริการคนพิการ และ CBR อย่างลึกซึ้งต่อไป

2) ควรศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อหาดัชนีชี้วัด (Indicators) ความยั่งยืนของงาน CBR โดยใช้ผลจากงานวิจัยนี้เป็นฐาน โดยนำจิตสำนึกแต่ละชุด/มิติเป็นแนวคิด หรือ ทฤษฎีฐานราก (Concept /Construct or Grounded Theory) เพื่อนำไปแตกเป็นตัวบ่งชี้ ดัชนีชี้วัดย่อย ๆ ในเชิงปริมาณ ที่สามารถวัดและประเมินได้อย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

ข้อจำกัดของการวิจัยที่นำไปสู่การขยายวิธีวิทยา

เนื่องจากการศึกษาวิจัยนี้ใช้วิธีวิทยาแบบปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) เป็นการศึกษา “ต่อยอด” งานวิจัยเดิมของผู้วิจัย (ทวี เชื้อสุวรรณทวี และคณะ, 2549) ที่ใช้วิธีวิทยาการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) และข้อมูลกว่าร้อยละ 50 ของข้อมูลทั้งหมดที่นำมาวิเคราะห์ ตีความมาจากการวิจัยดังกล่าว ในขณะที่เดียวกันการศึกษาแบบ “การต่อยอด” เน้นการใช้ “วิธีวิทยาที่แตกต่างกัน” แต่มองใน “ปรากฏการณ์เดียวกัน” “ปรากฏการณ์เดิม” ในขณะที่ตัว

ผู้วิจัยเป็น “คนเดียวกัน” ทำให้ผู้วิจัยจัดวางตัวเองตัวเองลำบาก ทั้งในมิติท่าทีของนักวิจัยต่อปรากฏการณ์ ข้อมูล ผู้ให้ข้อมูล ชุมชน เพื่อนร่วมงาน ที่อยู่เบื้องหน้าว่าจะอยู่ในฐานะ “ผู้เล่า/ผู้ข่าแหละ” (Narrator/Explorer) หรือ “ผู้กระทำขับเคลื่อน” (Actor) รวมทั้งท่าที การมอง วิเคราะห์ และตีความต่อข้อมูล การล่องล่ำเข้าไปวิเคราะห์วาทกรรมและอำนาจ สภาวะความลังเล ก้ำกึ่งเช่นนี้ ทำให้บางครั้งผู้วิจัยต้องให้สามัญสำนึกของตัวเองในการตัดสินใจ จัดกระทำต่อข้อมูล มากกว่ายืนอยู่บนฐานคิดทางวิธีวิทยา ทำให้ดูเหมือนว่าการวิเคราะห์ ตีความดูไม่สะอาด หมดจด หรืออาจทำให้เกิดความเสื่อมเสียต่อวิธีวิทยาแบบปรากฏการณ์วิทยา ที่ผู้วิจัยกล่าวอ้างมาตลอด หากเป็นเช่นนั้น...ผู้วิจัยต้องขอขมาต่อครู อาจารย์ นักวิจัยที่ศรัทธา ยึดถือในกระบวนทัศน์ของปรากฏการณ์วิทยาอย่างเหนียวแน่น

อย่างไรก็ตาม หากมองว่าความลังเล ก้ำกึ่ง และนำไปสู่ท่าที การตัดสินใจในการตีความ จัดกระทำต่อข้อมูลดังกล่าว ดังปรากฏในงานวิจัยฉบับนี้ เป็นข้อท้าทาย การก้าวข้ามความแตกต่าง ทำให้เกิดความเชื่อมต่อของทั้งสองวิธีวิทยา คือ Phenomenology และ PAR และอาจมีความแตกต่างจาก Conventional Phenomenology และ Postmodern Methodology อื่น ๆ และก็มีใช่ Postmodern Phenomenology อย่างสิ้นเชิง ก็ขอให้เป็นคุณูปการ ข้อเสนอแนะ และประเด็นข้อถกเถียงเพื่อพัฒนาในเชิงวิธีวิธีวิทยา และวิธีวิจัยต่อไป